

פדגוגיה מודעת מגדר: הזמנה לאשת ולאיש החינוך

”

”הכיתה עודנה מרחב האפשרויות הרדיקלי ביותר.
מרחב שקורא לכולנו לפתוח את ראשנו וליבנו
אל האפשרות לדעת מעבר לגבולות המקובל.
במטרה לעורר את מחשבתנו, לבחון את עולמנו וליצור חלומות חדשים.

(בל הוקס, לחנך אל המעבר)

מבוא: המרחב החינוכי אינו ניטרלי

כשאנו נכנסות.ים לכיתה, אנו מביאות איתנו ידע, ניסיון, ערכים ותפיסות. אך יחד איתם אנו מביאות גם, מבלי שנבחר בכך במודע, תפיסות מגדריות שהוטמעו בנו לאורך שנים.

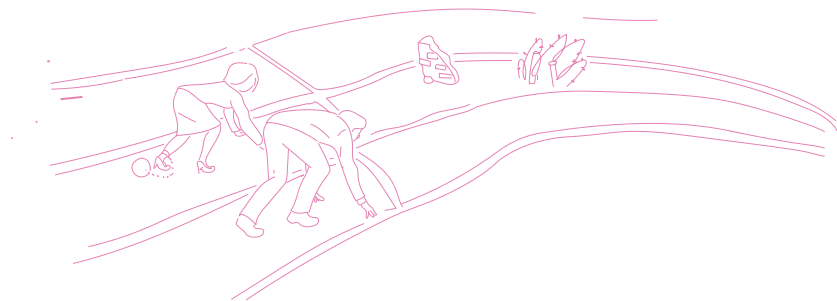
המרחב החינוכי אינו ניטרלי. מחקרים מצביעים בעקביות על פערים מגדריים מתמשכים: פערי השתתפות ודיבור בכיתה - בנים נוטים לדבר יותר ולהיקטע פחות; תת-ייצוג של נשים ב-STEM (למרות הישגים לימודיים דומים ואף גבוהים יותר בגיל צעיר); פערים בדימוי עצמי אקדמי - נערות נוטות להערכת חסר של יכולתן המתמטית; שיעורי נשירה גבוהים יותר בקרב נערים; ייצוג מצומצם של נערות ונשים בספרי הלימוד ועוד.

למול מציאות זו, משרד החינוך מצהיר על מחויבותו לשוויון מגדרי: "שוויון הזדמנויות בחינוך לשני המינים משמעו יצירת סביבה חינוכית ואקלים חינוכי המבטיחים, לא רק ברמת ההצהרה אלא גם בפועל, נגישות שווה להתנסויות חינוכיות מגוונות ועידוד וקידום תלמידים ותלמידות על פי הכישרים, המיומנויות וההתאמה האישית, באופן ענייני ולא סטריאוטיפי. תפיסה שוויונית אמיתית (...). מחייבת את המחנכים לפיתוח הפוטנציאל האישי של כל תלמיד ותלמידה. חינוך לשוויון הזדמנויות משמעו מחויבות לשיפור הדימוי העצמי של התלמידים, ומטרתו לאפשר הזדמנויות שוות למימוש עצמי בהווה כתשתית לרווחה אישית וחברתית."

מדוע מתקיים פער כה מובהק בין מדיניות משרד החינוך למציאות בשטח? וכן, כיצד נראת מחויבות לשוויון מגדרי בתוך המרחב החינוכי? בשאלות אלה נעסוק בספרון זה.

הכל בהקול

ערכת הדרכה
לציון יום הנשים
הבין-לאומי

איך הטיות מגדריות משעתקות מציאות

הטיות מגדריות אינן פועלות דרך איסורים מפורשים. אף אחד לא אומר לילדה: "ספורט זה לא בשבילך", או לילד: "ריקוד לא מתאים לך". ובכל זאת - ילדות ספורטיביות רבות אינן ממצות את הפוטנציאל שלהן, וילדים שנהנים לרקוד או להביע רגש לומדים להצניע זאת.

מנגנון שקוף משעתק חוויות של צמצום, הדרה והסלה. מחקרים מתארים כיצד הבנייה מגדרית פועלת דרך ציפיות לא מודעות, חיזוקים דיפרנציאליים, שפה, ייצוגים ודפוסי תגובה.

נוכל להתבונן בהיבטים אלה בכיתה דרך הפניית תשומת לב לתגובות שונה על אותה התנהגות (בנים "אסרטיביים", בנות "חצופות"); תגובות שונות לטעויות (עידוד

תעוזה אצל בנים, וזהירות אצל בנות); ייחוס הצלחה ל"כישרון" אצל בנים ולעבודה קשה אצל בנות; חלוקת תפקידים מגדרית; ומיגדור תכנית הלימודים.

הבנייה זו אינה שייכת רק לנו המורות והמורים. היא חיה אצל הורים, במדיה ובקרב הילדים והילדות עצמם. ככל שהיא נפוצה, כך גבוהים מחירה: היא מעודדת זהויות חד-ממדיות, מצמצמת טווחי התנסות ופוגעת הן בדימוי העצמי והן בהישגי כלל התלמידות.ים.

הטיות מגדריות בחי הנערות

הספרות המחקרית מתארת השפעות עקביות של סוציאליזציה מגדרית על חייהן של נערות: ירידה בביטחון עצמי אקדמי; הימנעות מתחרות ומסיכון אינטלקטואלי מחשש לכישלון; פחות נטייה להשתתף בדיונים כיתתיים תחרותיים; ונטייה להפנים ביקורת ולהימנע מעימות.

תופעות אלה אינן תוצאה של "טבע נשי", אלא של ציפיות חברתיות מתמשכות, המסלילות ילדות ונערות אל עבר עתיד קבוע מראש.

הטיות מגדריות בחי הנערים

בדומה לנערות, גם נערים חשופים לתהליכי הבנייה מגדרית סטריאוטיפית, וגם בחייהם תהליכים אלה גובים מחיר: הימנעות משיח רגשי וממתן מקום לפגיעות; לחץ לעמידה בנורמות של שליטה עצמית וחברתית; ייחוס פחות ערך ללמידה עיונית ולעיסוק בקריאה מעמיקה; שיעורי נשירה גבוהים יותר וחיכוך רב יותר עם מסגרות סמכות; ודפוסי אלימות כאמצעי לביסוס זהות.

כאשר גבריות מצומצמת לכוח, תחרות והימנעות מרגש - המרחב החינוכי כולו נעשה מצומצם יותר.

מהרוב הסמוי אל הגלוי

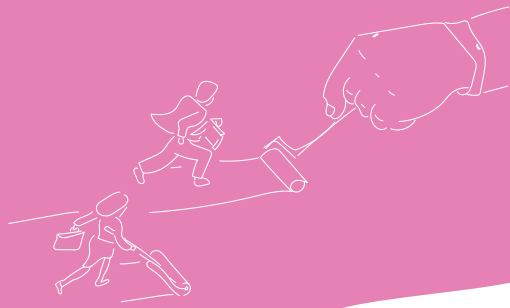
פדגוגיה מודעת מגדר מתחילה עוד טרם ההתערבות המודעת. היא מתחילה בבחירה לפרש את המציאות דרך עדשה מגדרית. היא מזמינה אותנו לשאול את עצמנו:

מי מדבר יותר בדיון ומי קוטע את מי? למה הבנים בחצר תופסים מרחב פיזי רחב יותר? מדוע הבנות מסתובבות בקבוצות קטנות יותר? מי לומד במגמת פיזיקה? מי בספרות? איך נראית בריונות בין נערים ואיך בין נערות? מדוע מתקיים קוד לבוש שונה (חברתית ופורמלית) עבור בנים ועבור בנות? ועוד אינספור שאלות נוספות.

גם ספרי הלימוד, קירות בית הספר, טקסי בית הספר, השפה השגורה בפי המנכ"ת, חלוקת האחריות בכיתה - כל אלה נושאים מטען מגדרי.

להרכיב משקפיים מגדריים פירושו לא להאשים, אלא להבחין. להכיר בכך שמגדר היא אחת הקטגוריות שדרכן המציאות מתארגנת ומתעצבת.

ארגז כלים לפדגוגיה מודעת מגדר

”

מחנך פמיניסטי לא יכול להסתפק באמירת המטרים הנכונים,
עליו לחיות את הרעיונות האלה.”

(בל הוקס, לחנך אל המעבר)

(01)

עיצוב סביבת הפעילות

המרחב עצמו מחנך. בגן הילדים, האם יש פינות המסומנות באופן סמוי כ"של בנים" ו"של בנות"? בבית הספר, מי תופס את מרכז החצר ומי את השוליים? אילו דמויות תלויות על הקירות במסדרון והאם הן מגוונות מגדרית? ספריית בית הספר אף היא נושאת סיפור מגדרי.

שינוי קטן, כגון הדגשה של דמויות נשיות אסרטיביות או גבריות מטפלת, פותח אפשרויות הזדהות חדשות. או לחלופין, ניתן לדוגמה לשריין זמנים במגרש הספורט עבור נערות. או לעצב את קירות בית הספר באופן החושף למגוון מגדרי, ובכך פותח צוהר לאפשרויות נוספות.

(02)

הרחבת דימויי מנהיגות

נערות ונערים יכולים לדמיין את עצמם רק בתוך גבולות מה שהם רואים סביבם. לכן תפקידנו להרחיב את קשת הדימויים. להראות שניתן להיות מנהיג עדין וקשוב, ושניתן להיות מנהיגה אסרטיבית ונחושה. להאיר דמויות היסטוריות ונכחיות שמערערות על התבניות המקובלות.

(04)

חשיבה מודעת על תפקידים ומשימות

רגעים קטנים של יומיום טומנים בחובם ערכים. כשאנו פונות ואומרות "אני צריכה ארבעה בנים שיזיזו שולחנות" או "שתי בנות לקשט את הלוח", אנו פועלות מתוך הרגל, אך משחזרות חלוקה מוכרת.

נמליץ לעצור, לגוון, לשאול מי עוד רוצה לסייע. ניתן להפוך משימה פיזית להזדמנות עבור תלמידה, או לתת לתלמיד לנהל פרויקט קישוט. מעבר לחלוקת העבודה, זהו שיעור סמוי על יכולות וכן הזדמנות לשיח כיתתי על ציפיות והבניות.

(05)

שפה מודעת מגדר

השפה מעצבת את גבולות האפשרי. בעברית, ברירת המחדל היא לרוב לשון זכר-רבים. אך כאשר תלמידות שומעות שוב ושוב פנייה בזכר, הן לומדות להיות "נוכחות על תנאי". שינוי קטן - "אתם ואתן", או פנייה מתחלפת, אינו רק טכני. הוא הצהרה על נראות.

אפשר גם להפוך את עצם הבחירה הלשונית לשיחה כיתתית: למה זה מורכב לדעתכן? מה מרגישים כשפונים אלינו כך או כך? כך השפה עצמה הופכת לכלי ללמידה ביקורתית.

לסיום, פדגוגיה מודעת מגדר היא דרך, ולא יעד

פדגוגיה מודעת מגדר היא תהליך רצוף התחלות וסופים. איננו יכולים למחוק את ההטיות המגדריות שהוטמעו בנו. אך אנו בהחלט יכולות לפתח מודעות אליהן ולצעוד במסע המהנה לבחינת האפשרויות השונות הקיימות.

כפי שכתבה בל הוקס: "פדגוגיה פמיניסטית מתרכזת במסע, ולא בהגעה ליעד. ולפעמים קשה להעפיל לפסגת ההר, אפילו כשאנו מצוייזות בכל המשאבים החומריים והנפשיים שלנו. ואנו מוצאות את עצמנו, ביחד, מתנשפות במהלך הטיפוס האיטי, משתוקקים ביחד, כמהים אל הפסגה. ולפעמים, גם בלי להגיע לפסגה, ההשתוקקות המשותפת מסמנת לנו כי הגענו."

בל הוקס, לחנך אל המעבר

(03) חגים, טקסים ומסורות

טקסי בית הספר וחגי השנה הם מרחבים לעיצוב זהות ותרבות. מרחבים אלה מהווים הזדמנות פורה לבחון הטיות מגדריות ולעודד מגוון מגדרי. בין אם זה בניית סיפורי החג (תפיסת היחסים המגדריים במגילת רות), בבחינת אופן ציון המועד (מנייתוח התפקידים בטקסים ועד התבוננות בתחפושות שבפורים) או בעיצוב מסורות חגים מודעות מגדר (ציון הנשים האמיצות של סיפור ההגדה).

מהלכים אלה מאפשרים לשמור ולחזק את המסורת, ולפתחה באופן שמעודד מגוון אנושי ומיצוי הפוטנציאל האישי של כל אחת ואחד.

האסור

מרכז הדרכה ונשועת דרוו-ישוראל